

<https://doi.org/10.62837/2026.5.365>

NƏCƏFOVA KƏMALƏ NURULLA QIZI
Bakı Dövlət Universiteti, dosent
necefova1974@mail.ru

NAMIQ KAMALIN “VƏTƏN YAXUD SİLİSTRƏ” PYESİNDƏ “VƏTƏN”ANLAYIŞI

Açar sözlər: Namiq Kamal, dramaturgiya, pyes, vətən, vətənpərvərlik

Namiq Kamalın yaradıcılığının bir hissəsini onun dramaturgiyası təşkil edir. Onun pyeslərinin bu gün də öz ideya –bədi əhəmiyyətini saxlayan cəhətləri çoxdur. Türk ədəbiyyatında istər forma, istərsə də məzmun baxımından bir ədəbi növ kimi dram Namiq Kamalın pyeslərilə əsl inkişaf yoluna, mükəmməllik mərhələsinə daxil olmuşdur. Tarixi mövzuda yazılmış “Vətən, yaxud Silistrə” pyesinin əvvəlində dramaturqun vətənin mücahidlərinə belə bir ithafı var: “Ey vətənin hifzi-həyatı yolunda vəqfi-can edən mücahidlər! Bu əsəri-acizanəmin mövzusu alaylarında silah kullanmaq şərəfinə nail olduğumuz Osmanlı əskərinin vəlvələsi dünyanı tutan qəhrəmanlıqlarından biridir. Sizin şanınızı elana çalışdım. Onun üçün əsəri-həqirənəmi dəyərsizliyini etiraf ilə bərabər sizin namınıza ithaf edirəm. Vətən nə demək olduğunu bilən əshabi-qələmin hifzi-vətən üçün yapa biləcəyi şey əsgərdə-Allah göstərməsin- fəlakət görürsə bərabər ölmək, zəfər görürsə millətin lisani-təçəkkürünə tərcüman olmaqdır. Yaşasın əsgərimiz! Yaşasın vətən!” (24,5).

Namiq Kamal “Vətən, yaxud Silistrə” əsərində “vətən” məfhumunu ortaya qoyur, yüksək sənətkarlıqla vətənin böyüklüyünü, müqəddəsliyini göstərir. “Vətən, yaxud Silistrə” ilə onun “Vətən” məqaləsi arasında böyük bir oxşarlıq var. Namiq Kamal vətəni sadəcə tərifləmir, insana vətəninə sevməsini aşılayır. Vətən sevgisi insan olmanın sevgisidir. Ona görə vətən haqqında tərifləri “insan vətəninə sevir, çünki”-deyə cümlələrlə başlayır. Bu, duyğunun eyni zamanda ağıl və məntiqlə də dəstəklənməsidir.

İnsan vətəninə sevir, çünki hürriyyəti, rahatlığı, haqqı, mənfəəti, vətənin sayəsindədir. İnsan vətəninə sevir, çünki onun dünyaya gəlməsinə səbəb olan əcdadının səsiz məzarları və onun dolanacağına nəticəsi olacaq uşaqlarının doğulduğu yer vətəndir. İnsan vətəninə sevir, çünki vətənin çocuqları arasında dil və mənfəət birliyi və onların bir-biri ilə bağlılığında bir könül yaxınlığı və fikir qardaşlığı vardır. Bunun nəticəsidir ki, hər adama öz evi vətən kimi görünür. İnsan vətəninə sevir, çünki vətəninə mövcud hakimiyyətin bir parçacığına gerçək bir şəkildə özü də sahibdir. İnsan vətəninə sevir, çünki vətən bir qəhrəmanın qılıncı, yaxud katibin qələmi ilə cızılan cizgilərdən ibarət deyil, millət, hürriyyət, mənfəət, qardaşlıq, mülkiyyət, hakimiyyət, əcdada hörmət, ailəyə məhəbbət, gənclik günlərini anmaq... kimi çox yüksək duyğuların bir araya gəlməsindən hasil olmuş müqəddəs bir fikirdir (12,22).

Vətənin torpağı uğrunda çox şəhidlər verilir. Bizi bu torpaqlara bağlayan keçmişimiz və atalarımızın qanıdır. Namiq Kamal bunu belə ifadə edir: "Biz oturduğumuz yerlərin hər daşı üçün bir çövhəri-can verdik. Hər ovuc torpağı nəzərimizdə o yolda fəda olmuş bir qəhrəmanın yadigarı-vücududur. Onun üçün biz vətənimizi hər hansı bir torpaq parçası olaraq görməməliyik. Vətəni daima nəfsimizdən ziyadə sevər, nəfsimizi uğrunda fəda edərək" (23,22).

Namiq Kamalın "Vətən" məqaləsində anladığı fikirləri "Vətən, yaxud Silistrə"nin qəhrəmanı İslam bəy də söyləyir. Qeyd olunduğu kimi, pyesin qəhrəmanı heç bir fədakarlıqdan çəkinməyən İslam bəydir. İslam bəy və Zəkəriyyə bir-birini sevən iki gənclərdir. N.Kamal, İslam bəyin Zəkəriyyəyə olan məhəbbətini incə ştrixlərlə açır. İslam bəy üçün sevdiyi və sevildiyi anda sevgilisindən ayrılmaq çox çətindir. Lakin vətən eşqinin sönməz yangısıyla alışıb yanan İslam bəy hesab edir ki, vətəni sevməyən insan sevib-sevilməyə layiq deyil: "Necə ola bilər ki, vətən təhlükədə olsun, mən evimdə rahat oturum, dövlət yerindən laxlasın, mən mıxlanmış kimi burda qalım? Bu gün vətən sevgisi hər şeydən müqəddəs olsun, mən yalnız sənə məhəbbətinlə kifayətlənirəm? Vətən! Vətən təhlükədədir deyirəm! Eşidirsənmi? Allah məni vətən üçün böyütmüşdür. Mən doğulduğum zaman acdım, vətən sayəsində doyudum; çılpaqdım, vətən sayəsində geyindim. Vətənimin neməti sümüklərimə qədər işləyib. Vücudum vətənin torpağından, nəfəsim vətənin havasından yaranıb... Mən vətən üçün ölməyə-cəyəmsə, niyə doğuldum? Mən insan deyiləmmi? Ah, vətəni sevməyən adamdan necə məhəbbət gözlərsən?" (11,19). Düşmən hücumuna uğrayan Silistrə qalasına kö-nüllü gedən İslam bəyi Zəkəriyyə anlamır. Əslində, Namiq Kamalın dövründə Zəkəriyyə kimilər az deyildi. Vətən məfhumu haqqında heç bir anlayışı olmayan Zəkəriyyə özü də bunu etiraf edir: "Mən vətənin nə olduğunu bilirdim, fəqət sadəcə bir söz kimi. İki ürəyi bir-birindən ayıra biləcəyini bilməzdim"(11,19).

İslam bəyin: "Bu vətən ki hər qarış torpağı atalarımızın qanı ilə yoğrulmuşkən kimsə üzərində iki damla göz yaş tökmək istəmir. Üzərində qırx milyon insan var, uğrunda istəyərək can verəcək qırx iki adam yoxdur. Bu vətən ki bir zamanlar qılın-cının kölgəsində bir neçə dövlət yaşayırdı, indi bir neçə dövlətin sayəsində özünü qoruya bilir. Vətən... Hələ də kişilərimiz mənasını bilmir, qadınlarımız adını belə eşitməmişlər. Qürur say, dəlilik de, hər nə deyirsən de, mən o vətəni sənə, mənə möhtac görürəm. Vətən mənim kimi ürəkli əsgər istəyir ki, fikrində nə qədər ümidi, ürəyində nə qədər arzusu varsa, vətən sözü eşidilən kimi hamısı birdən səhərə rastlamış ulduz kimi görünməz olsunlar; sənə kimi ana istər ki, vətənə mənim kimi övlad yetişdirsin"-sözləri "vətən, uğrunda ölənin varsa, vətəndir" fikrinin tam mahiyyətini açır.

İslam bəyin şəxsi qəhrəmanlığı əsasında vətənpərvər türk gənclərinin mübarizəsi dururdu. N.Kamal böyük ustalıqla yaratdığı İslam bəy obrazı vasitəsilə parlaq şəkildə vətənpərvərlik hissini təlqin edir. Sevgilisinə: "Gəl sənənlə mərdliklə ayrılmaq. O nurdan parlaq, güldən təmiz ağızla vətəninə dua et.Səni Allaha əmanət edirəm.

Vətəninə dua etməyi unutma!.. Mən gedirəm. Yaşasın vətən!” – deyə döyüş meydanına mərd bir oğul kimi gedir. İslam bəyin “məni sevən ardımca gəlsin” sözündən sonra Zəkiyyə də kişi paltarını geyinib sevgilisinin ardınca döyüş meydanına atılır. Zəkiyyə vətən şüuruna sahib olduqdan sonra sevgilisinin ardınca müharibəyə gedir. İslam bəyin öz üzərindəki təsirini belə bildirir: “Sən öz sayəndə yetişdin, mən də sənə sayəndə yetişirəm”. Namiq Kamalın vətən və millətə duyduğu sevgi, islamıyyətə bağlılığı, bunlar üçün mücadilə etmək və ölmək iradəsi qadın qəhrəmanlarında da əks olunur. Bu qəhrəmanlar müəllifin müdafiə etdiyi Osmanlı, yaxud islam birliyi ideologiyasını təmsil edirlər.

Əsərin adının “Vətən, yaxud Silistrə” adlandırılması Rusiya-Türkiyə müharibəsi zamanı Balkanlarda Silistrə qalasının müdafiəsinin vətən qədər vacib olduğuna işarə idi. Silistrə qalası Osmanlı imperatorluğu üçün çox böyük strateji əhəmiyyətə malik idi. N.Kamal bu pyesi təsadüfən qələmə almamışdı. Qalanın müdafiəçiləri doğrudan da misli görünməmiş məharət və qəhrəmanlıq göstərmişdilər. N.Kamal da bu döyüş zamanı türk qəhrəmanlarının hərəkətlərindən ilham alaraq, bu böyük qələbəni yüksək sənətkarlıqla təsvir edən “Vətən, yaxud Silistrə” dram əsərini yaratmışdı. Pyesin sonunda Sidqi bəyin dili ilə əsərin başlıca ideyası- Osmanlıların şərəfinin uca tutulması vurğulanır: “Osmanlının şanı bir parça vətən torpağı üçün hər an canın verə bilməsindədir. Biz də hər zaman bu yolda ölməyə hazırıq. Yaşasın vətən! Yaşasın Osmanlılar!..”(11,82). Pyesdə əsas obrazlardan biri də Sidqi bəydir. Sidqi bəy türk doğruculuğu ilə heç bir hiylə və fəsad qəbul etmir. Vətən uğrunda mübarizəyə qoşulunca “ikinci dəfə olaraq” dünyaya gəlir. Əvvəlki şərəfini hər b meydanında qazanır. Əsər həm qalanın qurtuluşu, həm də bir-birlərindən ayrı olan ata ilə qızının, həm də sevgililərin qovuşması ilə bitir.

N.Kamalın “Vətən, yaxud Silistrə” pyesinin qəhrəmanları dramaturqun ideal qəhrəmanlarıdır. Əsərdə yaddaqalan obrazlardan biri Abdulla çavuşdur. Abdulla çavuş “qiyamətmi qopar” deyərək ən böyük təhlükələrə atılır. Hünərinə görə mükafat istəmir, kimsədən heç nə ummur. Çünki müharibəyə gəlmiş Abdulla çavuşlar nə üçün, nəyin, kimin yolunda mübarizə apardıqlarını yaxşı bilirlər. Qeyd edək ki, bu pyesin qəhrəmanlarından İslam bəy və Abdulla çavuş həqiqətən yaşamış şəxsiyyətlərdir. Abdulla çavuşun əsl adı Mustafa çavuşdur. Rus cəbbəxanasını Konyalı Hüseyn çavuşla darmadağın etmişdir. “Sərvəti –fünun” məcmuəsində onun rəsmi və haqqında məlumatlar verilmişdir. İslam bəyin isə Silistrənin müdafiəsinə yüz iyirmi əsgərlə könüllü olaraq qatıldığı Abdulla çavuşun verdiyi bilgiler arasındadır (34,6).

N.Kamalın qəhrəmanı Abdulla çavuşun “qiyamətmi qopar” ifadəsi Azərbaycanda da geniş yayılmışdı. Ə.Şərif “Keçmiş günlərdən” adlı xatirələr kitabında yazır ki, o zaman Namiq Kamalın “Vətən, yaxud Silistrə” dramı tez-tez tamaşaya qoyulurdu və türk çavuşunun həmin cümləsi bir növ zərb-məsəl halını almışdı. Əziz Şərif daha sonra atası Qurbanəli Şərifzadənin “Hacıləylək” imzası ilə “Molla Nəsrəddin” jurnalında “Qiyamətmi qopar” sərlövhəli felyetonun dərc olunmasından, burada müəllifin

müxtəlif siyasi məsələlər danışdığından və hər dəfə də fikrini “qiyamətmi qopar” cümləsi ilə tamamladığından söhbət açır (19,6).

C.Cabbarlı da “qiyamətmi qopar” ifadəsindən təsirlənərək elə həmin rədifdə satirik şeir yazmışdır:

Xalq oyandı, biz hələ yatsaq, qiyamətmi qopar?

Kef edib, meymun-zad oynatsaq, qiyamətmi qopar? (4,84)

Nağı Keykurunun qeyd etdiyinə görə, 1905-ci ildə rus hökumət hərəkətinin təsiri ilə bir qism azərbaycanlı ziyalılar öz ana dillərində oxuyacaq bir şey tapa bilmədikləri üçün marşı rusca oxumağa məcbur olurlarmış. Bu ziyalılardan bir neçəsi Nağı Keykurun da daxil olmaqla İstanbulda təhsilini tamamlamış Abdulla Sura baş vura-raq türkcə bir marselyoz yazmasını istəyərlər, o da dərhal qələmə sarılaraq:

Qafqazlılarıq, zinətımız qanlı kəfəndir,

Döyüşdə bu gün can verərik, ad götürərik biz.

-misraları ilə başlayan şeiri yazır. Nağı Keykurun gerisini belə hekayə edir: “Bitirincə yazdıqlarını hamımız əzbərlədik. Aradan 15 il keçdikdən sonra anladım ki, Abdulla Surun o əsnada ağına Namiq Kamalın “Osmanlılarıq biz” .eiri gəlmiş və bunu “qafqazlılarıq” şəklinə salmışdır” (16,79).

N.Kamalın “Vətən, yaxud Silistrə” əsəri Azərbaycanda da böyük maraqla qarşılanmış və dəfələrlə tamaşaya qoyulmuşdur. Pyes Azərbaycan dilinə ilk dəfə 1907-ci ildə Gəncədə müəllim M.M.Axundzadə tərəfindən tərcümə olunub çap edilmişdir. 1908-1910-cu illər ərzində Gəncədə, Bakıda, Şəkiddə, İrəvanda və Tiflisdə azərbaycanlı dram həvəskarları tərəfindən tamaşaya qoyulmuşdur. “Kaspi” qəzeti 1910-cu il 11 iyul tarixli nömrəsində xəbər verirdi ki, “Bakıda “Morskaya sobraniye”də M.M.Kazımovskinin rejissorluğu ilə oynanılan “Vətən, yaxud Silistrə” tamaşası yüksək səviyyədə keçmişdir. “Artistiçeskaya obşestvo”da yoxsul şagirdlərin xeyrinə “Vətən, yaxud Silistrə” oynanılmışdır. 1910-cu ilin noyabr ayında Tiflis-Azərbaycan teatr aktyorları Zübalov adına xalq evində “Vətən, yaxud Silistrə” ni tamaşaçılara göstərmişlər”.1912-ci ildə Bakıda “Nicat” maarif cəmiyyətinin dram artistləri N.Kamalın “Vətən, yaxud Silistrə” əsərinin tamaşasını hazırlayıb onu “Vətən, yaxud Osmanlı müharibəsi” adı ilə tamaşaçılara göstərdilər. Mirzəməhəmməd Axundovun tərcüməsi üzrə göstərilən bu tamaşada əvvəl İslam rolunu Hüseyn Ərəblinski, sonra isə Abbas Mirzə Şərifzadə oynamışdır. 1917-ci ilin mart ayında Bakıda Opera teatrı binasında Hüseyn Ərəblinski və Gülsabah xanımın iştirakı ilə göstərilən “Vətən, yaxud Silistrə” tamaşası daha yüksək səviyyədə keçmişdir (12,27-31). Buradan da görünür ki, N.Kamalın dramları Azərbaycanda güclü aktyorlar nəslinin yetişməsinə də təkan vermişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1.Enginün İ. Yeni türk edebiyatı araştırmaları. İstanbul: Dergah yayınları, 2001, 618s. -23

2.Cabbarlı C. Əsərləri: 4 cildə. Bakı: Şərq-Qərb, 2005-4

3. Kamal N. Vətən, yaxud Silistrə (uyğunlaşdırın L.Aydın). Bakı: Nurlan, 2010, 84s.-11
4. Kemal N. Vatan yahut Silistre. İstanbul: Remzi kitabevi, 1957, 100s.-24
5. Kərimov İ. Azərbaycan-Türkiyə teatr əlaqələri. Bakı: Nağıl evi, 2000, 200s. -12
6. Nəmanzadə Ö.F. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 352s.-16
7. Yılmaz B. Vatan yahut Silistre hakkında. Namık Kemal. Vatan yahut Silistre. İstanbul: Karanfil yayımları, 2005, s.5-7- 34
8. Şərif Ə. Keçmiş günlərdən. Bakı: Azər nəşr, 1977, 302s.-19

Наджафова Кямаля Нурулла кызы

**КОНЦЕПЦИЯ «РОДИНЫ» В ПЬЕСЕ НАМЫКА КЕМАЛЯ «РОДИНА,
ИЛИ СИЛИСТРЕ»
РЕЗЮМЕ**

Намык Кемаль является одной из наиболее выдающихся фигур новой турецкой литературы. Его драматургия занимает особое место в истории турецкого театра и литературного процесса в целом. Многие аспекты его пьес сохраняют свою идейную и художественную актуальность до настоящего времени. В своих произведениях драматург затрагивает важнейшие социально-политические и нравственные проблемы эпохи, что свидетельствует о глубоком и серьезном подходе автора к драматургическому творчеству. В шести пьесах Намык Кемаль выразил свое отношение к историческим событиям, вопросам любви к нации и родине, рассматривая их прежде всего через призму реалистического мировоззрения. Пьеса «Родина, или Силистре» стала первым произведением автора, в котором столь ярко была раскрыта тема родины. Произведение написано на историческую тему и основано на событиях, связанных с Крымской войной 1853 года между Россией и Османским государством. В пьесе Намык Кемаль с большим художественным мастерством раскрывает концепцию «родины», подчеркивая ее величие и сакральное значение. Следует отметить, что в период, когда границы Османской империи были нестабильны, само понятие «родины» еще не было четко сформировано и зачастую воспринималось в ограниченном смысле. Намык Кемаль в своем произведении не только воспевает родину, но и стремится сформировать у читателя и зрителя осознанное чувство любви и преданности своей стране. Автор объясняет сущность понятия «родина» и стремится утвердить его в общественном сознании. Особенно ярко идея патриотизма раскрывается через образ Ислам-бека, созданный драматургом с большим художественным мастерством. Через этот образ автор передает глубокое чувство преданности родине и готовность к самопожертвованию во имя ее защиты. Пьеса Н. Кемалья «Родина, или Силистре» вызвала

значительный интерес и в Азербайджане и неоднократно ставилась на театральной сцене.

Ключевые слова: Намык Кемаль, драматургия, пьеса, родина, патриотизм.

Najafova Kamala Nurulla

The Concept of “Homeland” in Namik Kemal’s Play *Homeland, or Silistre*
ABSTRACT

Namik Kemal is widely regarded as one of the most prominent figures of modern Turkish literature. His dramatic works occupy a significant place in the history of Turkish theatre and in the broader development of modern Turkish literary thought. Many aspects of his plays continue to retain their ideological and artistic relevance. Through his works, the playwright addresses key socio-political and moral issues of his time, demonstrating a profound and systematic engagement with dramatic art. In his six plays, Namik Kemal expressed his views on historical events as well as on the concepts of national identity and love for the homeland, interpreting them primarily through a realist perspective. The play *Homeland, or Silistre* represents one of the earliest and most important works in which the author explores the concept of homeland in a particularly vivid and ideologically charged manner. Written on a historical theme, the play is based on events related to the Crimean War of 1853 between the Russian Empire and the Ottoman Empire. In this work, Namik Kemal skillfully articulates the concept of homeland, emphasizing its moral, political, and symbolic significance. During the period in which the play was written, the borders of the Ottoman Empire were unstable and the notion of homeland had not yet been fully conceptualized in the modern national sense, often being understood within relatively narrow frameworks. Through his dramatic narrative, Namik Kemal not only glorifies the homeland but also seeks to cultivate a conscious sense of patriotism and civic responsibility among his audience. The play therefore serves as an important literary attempt to shape and strengthen the public understanding of the idea of homeland. The idea of patriotism is most vividly embodied in the character of Islam Bey, through whom the playwright conveys deep devotion to the homeland and a readiness for self-sacrifice in its defense. The play *Homeland, or Silistre* also attracted considerable attention in Azerbaijan and was staged repeatedly in Azerbaijani theatre.

Keywords: Namik Kemal, Turkish dramaturgy, homeland, patriotism, theatre

Rəyçi: prof. F.Ağayeva